

prof. dr hab. Lilianna Stawarz
Dziedzina- Sztuki
Dyscyplina- Sztuki Muzyczne
Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina
Wydział Instrumentalny
Katedra Muzyki Dawnej
lilianna.stawarz@chopin.edu.pl

Warszawa, dn. 10.09.2022

**Recenzja pracy doktorskiej w dziedzinie sztuki
w dyscyplinie artystycznej: *sztuki muzyczne*
Mgra Maksyma Zajączkiewicza**

***Muzyka klawesynowa w Gdańsku do 1700 roku.
Próba rekonstrukcji repertuaru oraz oceny jego wartości wyrazowych.***

Zleceniodawca opinii:

Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, na podstawie Uchwały Senatu nr 74/2022 z dnia 30 maja 2022, w sprawie wyznaczenia recenzentów w postępowaniu doktorskim mgra Maksyma Marcina Zajączkiewicza.

Ocena rozprawy doktorskiej:

Praca doktorska w języku polskim składa się ze **wstępu**, w którym Autor wyjaśnia stan badań dotyczący podjętego tematu rozprawy i uzasadnia swoje poglądy na temat jego poszerzenia, **czterech rozdziałów z licznymi podrozdziałami** dotyczącymi zachowanych źródeł i charakterystyki zawartego w nich repertuaru oraz sylwetki twórców. Omawia także problemy wykonawcze i interpretacyjne w wybranych utworach sprzed 1591 roku oraz wyjaśnia koncepcję nagrania. W **zakończeniu** precyzuje dlaczego kwerenda, którą sporządził będzie ważnym elementem poszerzenia repertuaru dla klawesynistów, a także świadomości dotyczącej eklektyczności stylistycznej wymienionych kompozycji.

Bibliografia podzielona została na literaturę przedmiotu (37 pozycji), źródła historyczne (3 pozycje), monografie (32 pozycje), artykuły (58 pozycji), katalogi (2 pozycje) oraz dyskografię z komentarzem wydawniczym (18 pozycji).

Niewątpliwie na podkreślenie zasługuje uporządkowanie wszelkich źródeł dotyczących muzyki sprzed 1700 roku, którą można wykonywać na instrumentach klawiszowych bez klawiatury pedałowej. Katalog dzieł klawesynowych zawiera utwory ze źródeł pochodzących z Gdańska, kompozytorów związanych z tym miastem, a także dzieła przechowywane w innych miejscach. Podzielony jest na trzy części, z których pierwsza zawiera utwory gdańskich twórców, druga utwory anonimowe, a trzecia utwory obcych kompozytorów, zachowane w źródłach pochodzących z Gdańska.

Doktorant wymienił utwory anonimowe lub o niepewnej atrybucji, zachowane w Tabulaturze Gdańskiej oraz Tabulaturze Oliwskiej. Jest ich niebagatelna liczba, aż 146 pozycji.

Utwory obcych kompozytorów oraz intabulacje utworów lokalnych twórców wokalnych, zachowane w gdańskich źródłach liczą 131 pozycji.

Doktorant opisuje także zawartość zbiorów Tabulatury Gdańskiej z 1591 roku oraz Tabulatury Oliwskiej z 1619 roku zawierające bogactwo muzyki pisanej na instrumenty klawiszowe i związanej z Gdańskiem.

Praca z pewnością dużo wnosi do stylistycznej orientacji omawianego repertuaru i muzyki wirginalistów, włoskich kompozytorów, którzy często bywali mentorami dla gdańskich twórców oraz mistrzów francuskiej muzyki lutniowej, których styl gry i mnogość kompozycji urozmaiciły repertuar pisany na klawesyn.

Autor pracy wspomina także o kompozytorach ze szkół północnych Niemiec oraz zasobach bibliotek w Szwecji. Stwierdza też, że niniejsza praca ma na celu zebranie możliwie największej liczby informacji na temat muzyki klawesynowej w Gdańsku sprzed 1700 roku, przedstawienia cennych kierunków badań dla przyszłych pokoleń klawesynistów, badaczy i muzykologów.

Ocena dzieła artystycznego:

Na płycie CD dołączonej do pracy doktorskiej znalazły się następujące utwory:

1. Cajus Schmiedtlein - Panthasia Septimj Tonj (Tab. Gd., nr 15) [2'14"]
2. Cajus Schmiedtlein/Pierre Sandrin – Dulcis memoria et suavis recordatio (Tab. Gd., nr 18) [3'11"]
3. Cajus Schmiedtlein/Anonim? - Vader unse im Hemmelrick (Tab. Gd., nr 20) [2'18"]
4. Piotr Drusiński – Preambulum (Tab. Oli., nr 14)
Anonim/Jacob Apfell? – Clausula primi toni (Tab. Oli., nr 19)
Piotr Drusiński – Preambulum (Tab. Oli., nr 13) [2'13"]
5. Anonim/Jacob Apfell? – Melos (Tab. Oli., nr 165) [2'16"]
6. Anonim – Coranta (Tab. Oli., nr 206)
Gregor Lange – O holdseliges Bild (Tab. Oli., nr 207) [2'30"]
7. Anonim/Valentin Haussmann - Chorea (Tab. Oli., nr 257) [2'18"]
8. Kaspar Förster Starszy – [Bicinium] XLVII. Ad Dorium (Sethus Calvisius: Biciniorum Libro duo) [1'16"]
9. Paul Siefert – Fantasia decima (13 Fantasia) [2'16"]
10. Paul Siefert – Puer natus in Bethlehem [3'22"]
11. Paul Siefert/Orlando di Lasso – Benedicam Dominum [10'13"]
12. Martin Gremboszewski Aria voce sola per un Cornetto (arr. M. Zajączkiewicz) [6'14"]
13. Anonim – Praludium (Ms 40264: s. 195) [1'04"]
14. Jeremias Erben – Allmanda J. E. (Ms 40264: s. 142-143) [2'56"]
15. Jeremias Erben – Couranta I. E. (Ms 40264: s. 144) [1'43"]
16. Jeremias Erben – Sarabanda I. E. (Ms 40264: s. 146) [2'34"]
17. Jeremias Erben/M. Zajączkiewicz – Allemande giguée par Mr Leporinius {after: Allmande J. E. (Ms 40264: s. 142-143)} [1'47"]
18. Jeremias Erben – Aria Jer. Erben (Ms 40264: s. 140)
Jeremias Erben/M. Zajączkiewicz – Double par Mr Leporinius {after Aria Jer. Erben (Ms 40264: s. 140)} [0'52"]
19. Anonim – Preludion (Ms 40264: s. 20) [0'47"]
20. Jeremias Erben – Cuoranta I. E. (Ms 40264: s. 22) [1'34"]
21. Jeremias Erben – Sarabanda J. E. (Ms 40264: s. 77) [1'32"]
22. Jeremias Erben – Sarabanda I. E. [Passacaglia?] (Ms 40264: s. 49) [2'00"]
23. Balthasar Erben – Courante. B. Erben. (Ms. Hintze) [2'00"]
24. Balthasar Erben – Sarabande D' Erben. (Ms. Hintze) [3'03"]
25. Heinrich Döbel – Gzyga 3 (CZ-KR A 637) (arr. M. Zajączkiewicz) [1'20"]
26. Anonim – Praludium. a moll (AP-GD Sign 959/274) [0'44"]
27. Heinrich Döbel – Gzyga 2 (CZ-KR A 637) (arr. M. Zajączkiewicz) [0'57"]

Nagrania dokonano w Akademii Muzycznej im. S. Moniuszki, w Gdańsku, 21 i 22 marca 2022 roku.

Trzy utwory Cajusa Schmedtleina (1555-1611)-rozpoczynające prezentację artystyczną klawesynista potraktował trochę lirycznie, tak jak w opisie, w którym nadmieniał, że.....*każda z nich (fantazji) jest podróżą przez świat rzeczy, zdarzeń, uczuć i zjawisk, którą odbywa się zmysłami przewrażliwionymi przez silne kontrasty z niemal dziecięcą radością i zaciekawieniem....* Myślę, że klawesynista mógł sobie pozwolić jeszcze bardziej na wyeksponowanie kontrastów i większą sprezzaturę, która w naturalny sposób wiąże się z narracją części o swobodnym przebiegu. To raczej nie zarzut, a spostrzeżenie, na które sam wykonawca zwrócił uwagę pisząc, że...*utwór odkrywa klawesynistę, że poprzez wyjątkową w danej chwili percepcję, rezonuje w klawesyniście inna część jego duszy....*

Pieśń *O holseliges Bild* Georga Lange(ok.1540-1587) została przedstawiona w wersji „czystej”, nieozdobionej. Myślę, że to właśnie ten moment, w którym klawesynista mógłby zastosować diminucje, czyniąc ten utwór mniej statycznym, a bardziej wyrazowym. Brakuje mi poszerzonych opisów dotyczących nagranych utworów. Nie mając przed oczyma tekstu kompozycji trudno do końca w pełni zrozumieć kontekst podsumowany czasami zaledwie dwoma zdaniami. Stwierdzenie „...i nieozdobionej intabulacji pieśni Gregora Lange, która dostarcza wielu problemów wykonawcy, zapewne przez swoje pochodzenie od muzyki kameralnej.”, wydaje się być mocno nieprecyzyjne.

Pewnym anachronizmem wydaje się także zilustrowanie, bo chyba taki miał zamiar doktorant, nagranie utworu Chorea kompozytora z przełomu XVII i XVIII w obrazem Wilhelma Augusta Stryowskiego z przełomu XIX i XX wieku.

Nagranie, ścieżka numer 8- Kaspar Förster Starszy *Ad Dorium*, z pewnością jest ciekawą propozycją rejestracji z wykorzystaniem dwóch klawiatur i skrzyżowania brzmienia rejestru czterostopowego i lutniowego, jednak brak zestrojenia interwału oktawy powtarzający się zbyt często stanowi duży dyskomfort dla słuchającego.

Utwory Paula Siefert- *Fantasia decima, Puer natus in Bethlehem* oraz *Benedicam Dominum* zostały przyrównane przez wykonawcę do waleorów dydaktycznych Inwencji trygłosowych Jana Sebastiana Bacha, z czym trudno się także nie zgodzić w przypadku wielu kompozytorów piszących w tym celu, jednak w moim odczuciu ich poziom trudności dałby się lepiej porównać z twórczością wirginalistów niż z założeniami Sinfonii Jana Sebastiana.

Za cenną i niezbyt często spotykaną u instrumentalistów cechą, co zapisuję na plus, jest porównanie budowy utworu do dzieła Hansa Vredemana de Vries, przyjemności konstruowania przestrzeni oraz wyposażania jej w dźwięki. Niewątpliwie świadczy to o dużej wrażliwości wykonawcy i zrozumienia przesłania dzieła, jednak niedoskonałości techniczne sprowadzające się do licznych zahaczeń i niedogrywania myśli melodycznych utrudniają wniknięcie w opisany w pracy przekaz.

Kolejne utwory : *Aria voce sola per un Cornetto* Martina Gremboszewskiego (ok1600-1655) ścieżka nr 12 oraz *Allmanda, Couranta I, Sarabanda I, Allemande giguée par M leporinius, Aria oraz Double, par M Leporinius* Ieremiasza Erbena- ścieżki od 14 do 18 oraz *Cuoranta (?) i Sarabanda I i II(Passacaglia?)*- ścieżki od 20 do 22 trudno ocenić pod każdym względem z powodu braku dołączonych przykładów muzycznych. Jedynie utwór Gremboszewskiego okraszony jest przykładami nutowymi, co w jakimś zakresie pozwala podążać za konstrukcją utworu i jego interpretacją. Z pewnością dołączenie przykładów nutowych z tabulaturą lutniową pozwoliłoby na zrozumienie zabiegu wykonawcy, który *...”ogranicza się do wypełnienia pustych, niejasnych współbrzmień oraz rozwinięcia linii basowej, której ciągłość na lutni jest niemożliwa, na klawesynie zaś niezbędna”*.

Doktorant wyraźnie daje do zrozumienia, że wykonał pewną pracę rekonstruktorską i podaje nawet konkretne miejsca jednak nie dołączając adekwatnych przykładów uniemożliwia zrozumienie całego zabiegu.

Najbardziej interesującymi pod względem interpretacji i zrozumienia korelacji muzyki różnych kompozytorów- francuskich lutnistów i J.J. Frobergera są utwory Balthasara Erbena.

Tam też najmniej jest pomyłek i niedoskonałości technicznych.

Reasumując:

Nagrania dokonane przez doktoranta pozostawiają jednak duży niedosyt w kwestii staranności gry technicznej. Jest dużo zahaczeń, pomyłek i chociaż sam wykonawca zaznaczył, że chciał zachować autentyczność wykonania nie dopuszczając poprawek w montażu, to jednak całość nie sprawia dobrego wrażenia. Jest pewna nerwowość, która zdecydowanie odciąga uwagę słuchającego od właściwej materii, czyli zapoznania się z unikatowym repertuarem, w kierunku problemów technicznych.

Wielokrotnie wertowałam też strony pracy w poszukiwaniu zasugerowanych tematów, które jak objaśnia autor, znajdują się ...”w podrozdziale im poświęconym”, bez wskazania konkretnej strony.

Doceniam także zamiłowanie Doktoranta do urokliwych wnętrz sieni będących źródłem inspiracji dla klawesynistów, ale jednak dysproporcja między konkretem a dodatkiem przechyła szalę w kierunku tego drugiego.

Moja sugestia dotyczy także wykorzystania wcześniejszego klawesynu, bardziej stosownego do prezentowanego repertuaru. Rozumiem, że wykonawca chciał podkreślić francuską stylistykę, która miała wpływ na kompozycje powstałe w tym miejscu i konkretnym przedziale czasowym, jednak unikałabym instrumentu predystynowanego do grania muzyki XVIII w. Jestem pod ogromnym wrażeniem wiedzy i pracy Doktoranta, którą wykonał.

Widać, że autor pracy spędził dużo czasu dokonując kwerendy utworów, które przysypał kurz czasu i nieświadomości, a które mogą w znaczący sposób wzbogacić repertuar klawesynowy. Jest to niezwykle cenne przedsięwzięcie, które powinno być opublikowane.

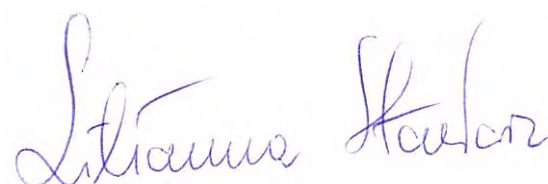
Jednak za nim do tego dojdzie uważam, że dysertacja powinna zostać uzupełniona o przykłady nutowe, pozwalające zrozumieć intencje rekonstruktorskie i badawcze Doktoranta, analizę przynajmniej kilka ważniejszych utworów, tak jak w przypadku *Arii voce sola per un Cornetto* Martina Gremboszewskiego oraz poprawiona pod względem redaktorskim. Niestety zdarzają się lapsusy językowe, a nie powinno ich być.

Jeżeli do pracy miałyby być dołączona płyta CD, to zdecydowanie sugeruję jej poprawienie lub ponowne nagranie.

Biorą pod uwagę wszystkie aspekty rozprawy doktorskiej, czyli wiedzę Doktoranta, zakres podjętych badań i niewątpliwą przydatność przeprowadzonej kwerendy i jej opis stwierdzam, że pod tym względem dysertacja spełnia wymogi art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Pracę oceniam warunkowo pozytywnie, co oznacza wprowadzenie do niej stosownych zmian, które zasugerowałam.

Widząc zaangażowanie Doktoranta w pracę badawczą jestem przekonana, że takie poprawki nastąpią i praca doktorska będzie mogła być rekomendowana do druku.

prof. dr hab. Lilianna Stawarz
Dziedzina- Sztuki
Dyscyplina- Sztuki Muzyczne
Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina
Wydział Instrumentalny
Katedra Muzyki Dawnej
lilianna.stawarz@chopin.edu.pl

Warszawa, dn. 05.06.2023

Oświadczenie

dotyczące przyjęcia

**pracy doktorskiej w dziedzinie sztuki
w dyscyplinie artystycznej: sztuki muzyczne
Mgra Maksyma Zajączkiewicza**

Muzyka klawesynowa w Gdańsku do 1700 roku.

Próba rekonstrukcji repertuaru oraz oceny jego wartości wyrazowych.

Oświadczam, że

po naniesionych poprawkach przez Doktoranta mgra Maksyma Zajączkiewicza dotyczących redakcji i uzupełnienia dysertacji, **przyjmuje pracę doktorską.**

Rozumiem też ideę autentyczności nagrania pozbawionego poprawek montażowych, choć nie w pełni ją podzielam.

Z poważaniem

Prof. dr hab. Lilianna Stawarz

